

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Diplomați români: Grigore Gafencu

CRISANTA ILIE

Grigore Gafencu s-a născut la 30 ianuarie 1892 la București și a murit la 30 ianuarie 1957 la Paris.

Studiile secundare le-a făcut la Colegiul din Geneva. A absolvit apoi Facultatea de drept la Universitatea din Geneva, obținind titlul de doctor în drept, după care a urmat școala de drept din Paris.

În 1922 intră în ziaristică devenind proprietarul și directorul ziarului românesc „Argus”, iar în 1934 fondează cotidianul „Timpul”.

Membru al Partidului Național Țărănesc, el este, din 1928 până în 1932, deputat și senator, secretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine apoi la comunicații și la industrie. Din 1933 până în 1938 este membru în Senat, iar din decembrie 1938 până în mai 1940, ocupă funcția de ministru al afacerilor străine. În perioada august 1940 — iunie 1941, Grigore Gafencu se găsește la Moscova, ca ministru al României.

În ianuarie 1942 se retrage la Geneva, unde elaborează lucrările *Préliminaires de la guerre à l'Est și Les derniers jours de l'Europe*. Este conducătorul delegației neguvernamentale române la Conferința de Pace de la Paris din 1946.

Din 1947 până în 1952 locuiește la New York. Susține numeroase conferințe la universitățile americane despre probleme europene (în special despre cele ale Europei de est) și inițiază, printre alții, Mișcarea Europeană pentru o Europă Unită.

În 1952 se stabilește la Paris, unde continuă să elaboreze lucrări cu caracter politic și participă la activitatea unor organisme internaționale care vizau apropierea dintre Vestul și Estul Europei (Uniunea Europeană a Federaliștilor, Mișcarea Europeană pentru o Europă Unită, Uniunea Paneuropeană), precum și în cadrul Comitetului Național Român al emigranților, condus de generalul Nicolae Rădescu, comitet care lupta sub diverse forme împotriva regimului comunist din România.

Fondul personal Grigore Gafencu aflat în depozitele Arhivelor Statului a fost donat de urmașii acestuia. Datînd din perioada 1899—1974, fondul (4,75 m.l.) cuprinde jurnale, memorii, rapoarte, testamente, scrisori, procese-verbale, contracte, broșuri, conferințe, articole, interviuri, declarații, texte ale unor emisiuni radiodifuzate, fotografii, ordine de acordare a unor distincții, periodice, tăieturi din ziare, benzi magnetice și filme cinematografice, în limbile română, franceză, engleză, germană și turcă.

Cea mai mare parte a fondului este formată din jurnale personale, manuscrise și dactilografiate, care cuprind perioada mai 1941 — ianuarie

1957. Autorul relatează, comentează și analizează evenimentele politice internaționale (mai ales cele care privesc România) cu pricepere și discernământ, dovada unor cunoștințe vaste, a experienței, intuiției și clarviziunii omului politic de marcă. De asemenea, Gr. Gafencu relatează convorbirile avute cu diverse personalități politice și subliniază eforturile sale de a menține România pe o poziție care să-i provoace acesteia cât mai puține pagube materiale și morale.

Există și un carnet de însemnări intitulat *Note de campanie*, din 1913, când Gafencu se afla în Bulgaria.

Multe unități arhivistice conțin articole, conferințe și interviuri acordate de Grigore Gafencu: *Aviația romantică, Prezența Franței în România, Acordul Churchill-Stalin, Ciu — En — Lai în ajutorul lui Stalin, Dunărea — fluviu european, Violarea de către U.R.S.S. a declarației lui Molotov din 2 aprilie 1944 și a Conferinței de Armistițiu cu România, Transilvania — probleme teritoriale, Relațiile României cu U.R.S.S. în 1939, Tehnica loviturii de stat totalitare*, despre comunism ca sistem, despre nazism și fascism, situația politică în Europa după 1946, frontierele României în 1943, intrarea României în război, armistițiul cu U.R.S.S. și participarea României la victorie, relațiile Germaniei cu U.R.S.S., S.U.A. și Anglia. Unele au fost expuse la postul de radio „Europa liberă”.

La fel de interesante sînt și notele lui Gr. Gafencu în legătură cu relațiile României cu S.U.A., situația politică din România după 1944, *Tratatul de la Varșovia, U.R.S.S. în timpul lui Stalin, Ungaria, Bulgaria și Polonia aflate sub influența U.R.S.S.*, impresiile din timpul cît a fost ministru al României la Moscova.

Se află în fond, de asemenea, lucrări ale lui Grigore Gafencu, în manuscris, în limbile română și franceză: *Le voyage dans les Balcans, À la recherche de l'Europe, Histoire de la Roumanie, Amintiri din zile grele — misiunea mea la Moscova (10 august 1940 — 22 iunie 1941), Țările răsăritene și ordinea europeană* și un plan pentru o eventuală întoarcere a României împotriva Germaniei în cel de al doilea război mondial.

O sumedenie de scrisori de la cunoscuți și personalități politice și diplomatice vorbesc în termeni elogioși despre lucrarea *Préliminaires de la guerre à l'Est*.

Rapoartele diplomatice relatează întrevederea Hitler-Mussolini, analizează relațiile U.R.S.S. cu Germania în 1939 și situația României în conjunctura internațională din același an.

Pe lângă articolele lui Gr. Gafencu, există articole și discursuri ale altor personalități politice ale vremii: Claude Émile-Laurent, John Murray (despre pactul de la Moscova și războiul ruso-german), Walter Lippmann (despre vizita lui Nikita Hrușciov la Washington), Florin Mironescu (despre noua politică sovietică și eliberarea sateliților ei), Alexandra Mezincescu (despre doi ani de dominație germană în România, 1941 — 1943), Ion Rațiu (despre emigranții români), discursul lui John Foster Dulles, secretar de stat al S.U.A., la o întilnire a miniștrilor de externe la Geneva în 1955, discursul lui M. Molotov la conferința miniștrilor de externe ai celor patru puteri, declarația lui Armand Călinescu privind poziția României față de Anglia și Franța în 1939 și relatarea unui martor ocular la exterminarea evreilor polonezi.

Correspondența lui Grigore Gafencu cu personalități ale timpului este foarte bogată. Amintim dintre corespondenți pe Brutus Coste, Nicolae Caranfil, Alexandru Crețeanu, generalul Nicolae Rădescu și membrii Comitetului Național Român al emigranților politici, generalii Ion Antonescu și Ion Gheorghe, Nicolae Dianu, Raoul Bossy, Vasile Stoica, Alexandru Hurtig, generalul Charles de Gaulle, Eduard Beneș, care scriu despre situația internațională, despre formele de luptă ale emigrației române contra regimului comunist din România, despre Partidul Național Țărănesc și liderii săi, Iuliu Maniu și Ion Mihalache.

Nu puține sînt scrisorile și telegramele schimbate între diplomați străini, precum și adresele unor organisme și instituții internaționale (Mișcarea Europeană, Uniunea Europeană a Federaliștilor, Agenția Internațională a Reparațiilor, Comitetul pentru Europa Liberă, Uniunea Liberală Mondială și Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale). Alături de acestea se află liste ale unor asociații ale românilor din străinătate.

Un document important este memoriul lui Iuliu Maniu și I.I.C. Brătianu adresat lui Ion Antonescu pentru retragerea României din războiul antisovietic.

Dintre numeroasele ordine de acordare a unor distincții lui Grigore Gafencu se păstrează : ordinul „Coroana României”, gradul de comandor al Ordinului Național al Legiunii de Onoare, acordat de președintele Franței, „Marea Cruce” acordată de regele Gheorghe II al Greciei, „Virtuti e merito” acordată de papa Pius IX, ordinul cavaleresc „Vulturul Alb” de la regele Iugoslaviei.

Alături de Carta Națiunilor Unite se păstrează documente de la Conferința de Pace de la Paris — 1946, un chestionar pentru stabilirea principiilor generale de pace și scrisori de la diverse delegații participante la conferință.

Benzile magnetice conțin interviuri despre vizita lui Hrusciov la Londra, revoluția de la Poznan din 1956, conflictul Canalului de Suez în 1956 și slujba religioasă de la înmormîntarea lui Gafencu.

În cele din urmă, dar nu în ultimul rînd, trebuie menționată prezența unui set numeros de fotografii reprezentîndu-l pe Grigore Gafencu în diverse împrejurări și în diferite companii, agende cu nume de persoane și numere de telefon, pașapoarte diplomatice, testamentul creatorului de fond și cel al soției sale, Blanche, contracte cu edituri pentru tipărirea lucrărilor sale.

La sfîrșitul fondului sînt grupate documente care nu au legătură directă cu creatorul de fond, dar nu mai puțin interesante : o scrisoare din 1899 a lui Dimitrie Sturdza — președintele Consiliului de Miniștri — către episcopul catolic din Iași, programul cursurilor universitare române — Fundația regală universitară Carol I — Paris, corespondența pe marginea cererii lui Nicolae Malaxa de a emigra în S.U.A.

Documentele sînt originale, copii, xerocopii, manuscrise dactilografiate și tipărite.

În continuare, redăm fragmente din lucrarea lui Grigore Gafencu, *Misiunea mea la Moscova (10 august 1940 — 22 iunie 1941)*, care face parte din planuitul volum *Amintiri din zile grele*.

Opiniile sale sînt conforme „însemnărilor zilnice făcute la Moscova“ și cuprinse în 5 caiete mari, păstrate mai întîi la Stockholm, apoi la Geneva (Grigore Gafencu).

Precizăm că, în preambul, autorul plasează o apreciere pe cît de realistă, pe atît de măgulitoare făcută de Nicolae Iorga în ziarul său „Neamul Românesc”.

UN BUN SOLDAT AL ROMÂNIEI

De la Ministerul de Externe pleacă, după ostenele care nu s-ar fi crezut că pot fi îndurate, zi de zi, de cineva a cărui stare de sănătate n-a fost totdeauna strălucită, dar care a crezut că se datorește întreg, cu toate putrile sale, misiunii ce i se încredințase, d. Grigore Gafencu.

Acest coboritor, după mamă, al Costăcheștilor, neam moldovenesc dirz și neînduplecat de boieri ale căror nume sunt scrise în toate capitolele istoriei noastre timp de două veacuri, avea tot ce trebuia pentru această sarcină, care cerea, în același timp, caracter neînfricat, curaj față de orice situație și acele mijloace subtile ale inteligenței care nu se pot căpăta prin nici o practică personală, pentru că ele vin din rasă.

Lumea care-l vede plecînd nu poate prețui îndeajuns ce a dat el în truda sălbatecă de a apăra o patrie amenințată, din toate părțile și în toate formele. Dreptatea deplină, cu o recunoștință cuvenită, i se va da numai atunci cînd se vor tipări, la vremea lor, acele rapoarte ale acțiunii sale pe care în Consiliile de coroană le-am ascultat atîta vreme, în cele mai critice momente, cu o deosebită prețuire și adesea adînc mișcați.

Cariera d-lui Gafencu, după ce se va fi restabilit pe deplin, va continua, în alte împrejurări, mai favorabile decît cele de astăzi. Pentru moment însă se retrage, cu sentimentul Românului ieșit din rînduri, un bun soldat al României.

N. IORGA

CAPITOL. INTRODUCȚIV

I

București, Iunie 1940

La 1 iunie Tătărăscu a intrat în biroul meu de la Externe pentru a mă înștiința că Regele a primit demisia mea. Mă aflam în convorbire cu Sir Reginald Hoare. Ministrul Angliei a aflat astfel cel dintîi știrea, care i-a pricinuit o vădită supărare. „Te invidiez, mi-a spus Tătărăscu, cu aerul lui solemn de zile mari. Ce n-aș da ca să te pot urma”. I-am răspuns : „Ce te împiedică s-o faci ?”

Șederea mea mai departe la Ministerul Afacerilor Străine era cu neputință după cele întîmplate în zilele din urmă. Adînc îngrijorați de prăbușirea frontului anglo-francez, Tătărăscu și Urdăreanu (cel dintîi sub statornicia înriurire a celui de al doilea) îmi ceruse în mai multe rînduri să modifice politica mea de deplină neatîrnare și să caut, față de amenințările

sovietice, un sprijin la Berlin. Într-o lungă discuție pe care am avut-o cu ei la mine acasă în noaptea de 27 Mai (de față fiind și Alexandru Cretzianu) am expus motivele pentru care vroiam să rămân credincios atitudinii mele. A doua zi la Palat, Tătăreșcu și Urdăreanu au cerut din nou ca politica noastră externă „să fie adaptată realităților”. Regele, care mă sprijinise pînă atunci fără șovăire, a declarat cu părere de rău — că dat fiind împrejurările atît de grave, el își însușea punctul lor de vedere. Am înțeles că între ei se ajunsese de mai înainte la un deplin acord. Mi-am oferit numai-dedit demisia. Regele mi-a cerut să rămîn la post : „Nici mie nu-mi face plăcere să urmez o cale nouă . . . ” mi-a spus el cu un aer îndurerat. În aceeași seară, la Președenția Consiliului, Tătăreșcu a împărtășit lui Fabritius, intențiile cele noi ale Guvernului. De față eram Urdăreanu și eu. Mai solemn ca oricînd, și mai sonor, Tătăreșcu a vorbit de primejdia rusească și de legăturile „tradiționale” ale Țării cu Europa Centrală. A afirmat voința noastră de a stringe legăturile politice cu Axa. Urdăreanu, în numele Stăpînului său, a confirmat aceste declarații. Fabritius, mirat, se uita de la unul la altul. La despărțire am cerut, din nou, cu stăruință, să fiu dezlegat de sarcina mea.

În ce privește tălmăcirea plecării mele de la Externe, era de presupus că se va vorbi din nou de pretinsa mea germanofobie. Nimic mai greșit. Nu am fost niciodată germanofob. Am prețuit poporul german, a cărui limbă și cultură le cunosc din tinerețe — pentru aportul însemnat pe care l-a adus civilizației europene. M-am străduit în scris și prin fapte, să cinstesc legăturile rodnice între acest popor și țara noastră. Național-socialismul însă — ca ideologie și acțiune politică — nu a stîrnit în mine nici încredere, nici simpatie. M-am temut de el fiindcă îl socoteam potrivnic ideii europene și prin urmare intereselor românești. Nu am dorit victoria Germaniei naziste, fiindcă știam că va avea drept consecință răsturnarea echilibrului european și a sistemului nostru de alianțe balcanice; chezașii de viață națională neatîrnată. Nu am dorit prăbușirea Franței; nu doresc prăbușirea Angliei : cele mai temeinice puncte de reazăm pentru o viață europeană liberă. Dragostea mea pentru Franța, adîncă și vie, încrederea mea în Anglia (încredere datorată tradiției unei familii, care deși a părăsit, din patriotism românesc, vechiul ei nume, a păstrat totuși originii ei îndepărtate) au înrîurit întotdeauna simțămintele mele. M-am ferit însă, de cîte ori am făcut politică românească, și mai ales atîtea vreme cît am avut cîntea să conduc politică externă a Țării, de a urma îndemnul simțămintelor. În cumplita viltoare a zilelor de azi, nu am împovărat viitorul prin nici un legămint, care ar fi putut stînjiți lupta pentru viață, pe care e sortit s-o dea atît de greu amenințatul neam românesc.

II

Vineri, 28 Iunie

Se va putea desluși mai tîrziu, dacă s-a făcut tot de trebuia pentru a împiedica împlinirea acestei nenorociri. Cred că după vinovata cîrmuire a lui Goga, care în mai puțin de o lună a rupt toate firele care duceau spre Moscova fără a le înlocui cu nimic, toți Miniștrii de Externe care au urmat s-au străduit să stabilească din nou un contact între Rusia și noi. În ce mă privește, îndeosebi, m-am luptat ca prin cuvinte și fapte, să dovedesc

bunele noastre intenții față de statul vecin și să conving Guvernul sovietic (v. convorbirea mea cu Potemkin la București la sfârșitul lui Mai 1939) că o Românie independentă și un bloc balcanic puternic încheiat sunt garanții de siguranță și de pace pentru Rusia. M-am izbit însă, ca și predecesorii mei, de o rea voință tot mai vădită. După înlocuirea lui Litvinov cu Molotov și, mai cu seamă, după încheierea acordului Molotov-Ribbentrop, Rusia nu ne-a mai dat nici un semn de înțelegere. Drumul pe care și-l alesese trecea peste trupul țării noastre. Sunt înlăturări de fapte care întrec puterile și mijloacele noastre de „apărare diplomatică” și în vîltoarea cărora, România cu politica ei bună sau rea, cîntărește doar cit un fulg.

Nu e mai puțin adevărat că dacă nimeni nu poate opri mersul fatalității, vinovat e totuși acela care o provoacă prin fapte nesocotite. Așezarea lui Gigirtu în fruntea politicii noastre externe a fost o greșeală. S-a ridicat în fața Nemților drapelul alb la Palatul Sturdza. Și pentru ca nimeni să nu se îndoiască de înțelesul acestei capitulări grăbite și inoportune, s-a alcătuit Partidul Națiunii, nu pentru a strînge laolaltă toți bărbații de seamă ai Neamului, ci pentru a da o formă totalitară acțiunii noastre politice interne și externe. Această înfeudare la politica Axei nu ne-a cîștigat sprijinul Germaniei. Prea ocupată în apus, unde joacă cartea supremă : atacul împotriva Angliei, ea nu vrea și nu poate să ne fie de folos. În schimb, ne-am lipsit față de Ruși de argumentul atît de folositor al desăvîrșitei noastre neatîrnări, cheazășie de siguranță pentru toți vecinii, și a dat Rușilor pretextul bine venit ca să spargă în Balcani o cetățuie nazistă, pe care nici o forță nazistă nu o apăra. Pentru a face o politică exclusiv germanofilă e nevoie și de Germani. A face politică germanofilă cu ostentație și cu un zel de neofiți, avînd pe Ruși în față, cu gîndul la Basarabia și pe Nemți departe, cu gîndul la Canalul Mîneci, dădea sorți de împlinire primejdiei care ne amenința de atîta vreme. Cu atît mai mult cu cît nici o altă putere nu mai era ispitită să ne apere. Atitudinea noastră față de Anglia, din ziua plecării mele de la Externe, a fost aproape dușmănoasă. La faptele și măsurile administrative supărătoare, împlinite la îndemnul Nemților, se adăugau pamfletele veninoase din „Curentul” și „Porunca Vremii”, îngăduite dacă nu chiar încurajate de cenzură. Sir Reginald Hoare mi-a mărturisit nu odată în această privință uimirea și îndurerarea lui. Politica urmată față de Turcia, de altă parte, a slăbit legăturile de solidaritate între această țară și noi . (Astfel, la intrarea Italiei în război, Gigirtu a transmis lui Stoica instrucții telefonice ascultate de toată Direcția Cifrului și, firește, și de toți intermediarii din Bulgaria, ca să împiedice Guvernul turc de a împlini angajamentele lui față de Aliați : „Vrem pace și liniște în Balcani — mă auzi ? — liniște și pace, pace și liniște. Ata tot !” Pentru funcționarii Direcției care au putut prețui accentul și toate nuanțele gîndirii politice a Ministrului, Gigirtu a rămas poreclit : Inginerul ATATOT). Oricît de mare ar fi fost interesul nostru ca pacea balcanică să nu fie tulburată, nu aveam dreptul să ne amestecăm în felul acesta în treburile turcești, pentru a nu ne expune în cazul unui eventual atac sovietic, cînd numai de la Turci sau prin Turcia putem primi un ajutor, ca Ankara să ne răspundă la rîndul ei : „Vrem liniște și pace în Balcani !”

2 Iulie

Comunicatul Consiliului de Miniștri, reprodus azi dimineată de toate ziarele, spune textual : „Dl. Argetoianu, Ministrul de Externe, a definit actuala noastră orientare de politică externă, determinată de noua ordine europeană în curs de așezare. În cadrul acestei politici, România renunță la garanțiile anglo-franceze. Consiliul, în unanimitate, a aprobat noua orientare a politicii noastre externe”.

Aceasta înseamnă alăturarea de Axă.

Se pun însă întrebările : Ne-a informat cineva despre felul cum se organizează „noua ordine europeană în curs de așezare?” Ne-a poftit cineva ca să participăm la așezarea ei ? Există un acord de pe acum stabilit cu Puterile Axei ?

De nu, la ce servesc toate declarații și comunicate ? Stăruința de a vorbi de o nouă orientare înseamnă că repudiem un trecut în care nu avem nimic de repudiat. Atitudinea noastră veșnic gata de „innoire” e tot atât de puțin abilă din punct de vedere politic, pe cât e de puțin frumoasă din punct de vedere moral. Ridicăm drapelul înfrîngerii fără a fi fost înfrinți și fără măcar a fi luptat și ne grăbim să ne supunem fără a ști măcar, dacă aceasta ne poate fi de folos . . . E foarte dureros.

6 și 7 Iulie

Manoilescu ia în primire Ministerul de Externe și vorbește. După ce face diplomaților un proces de intenții, învinuindu-i de „inertie sufletească”, stăruie asupra schimbării politicii noastre externe, — în cadrul Axei (!) De ce ? Politica externă nu se schimbă. Ea urmărește țeluri statornice și apără interese permanente : integritatea teritoriului, independența, demnitatea națională. Metodele pot și trebuie să fie adaptate împrejurărilor și să ție seama de posibilități. Politica nu poate însă fi schimbată, afară dacă ne gândim să renunțăm în parte sau în întregime la teritoriu, la neastîrnare, la demnitatea noastră națională. Năzuința Guvernului de a-și împlini țelurile „în cadrul Axei ” (sic) îndreptățește teama că noii noștri conducători au pornit-o pe calea abdicărilor. Fiindcă nu noi vom avea de hotărît care e cadrul Axei și în ce măsură el îngăduie împlinirea năzuințelor și apărarea drepturilor noastre. Firește, realitatea care domină viața europeană azi e Germania. Politica noastră externă, în urmărirea țelurilor ei permanente, trebuie să țină seamă de această realitate. După cum trebuie să țină seama de realitatea rusească. Nu-i este îngăduit însă să accepte un „cadrul” înainte de a cunoaște condițiile în care ar avea să se așeze în acest cadru, și nici atunci nu trebuie să vorbească de „schimbare” — ci trebuie să stăruie cu privire la caracterul ei statornic național.

III

Miercuri 17 Iulie

Gigirtu, în cursul convorbirii pe care am avut-o cu el, m-a informat că la „avansul” făcut de Tătărăscu lui Fabritius, în fața mea (două zile înainte de ieșirea mea din Guvern), Germanii au răspuns la 2 Iunie, cerîndu-ne să începem negocieri cu Rușii — sau cel puțin să intrăm în vorbă cu ei : De ce nu am urmat acest sfat ? Ce măsuri de precauție am luat ?

Lămuririle lui G. în această privință sunt confuze. Nu am fi întreprins nimic pentru a ne apropia de Ruși, în schimb am fi depus noi străduinți pentru a câștiga sprijinul Germaniei. Am fi făcut chiar o propunere de ... alianță(!). Idee năstrușnică și absurdă în împrejurările de azi.

Așadar :

- a. Începem prin a face o declarație de amor Germaniei și îi vorbim de primejdia rusească. (Serenada lui Guță din 28 Mai).
- b. Germania nu răspunde la amor și ne trimite să stăm de vorbă cu Rușii. (Ne dă astfel de înțeles că nu vrea și nu poate să ne ajute).
- c. Nu ascultăm sfatul german, nu stăm de vorbă cu Rușii, și ne azvirlim cu din ce în ce mai mult amor la picioarele Germaniei.
- d. Știm că Rusia ne-a pus gînd rău. Știm că Germania nu se gîndește să ne ajute. Totuși lingușim Germania și provocăm Rusia. Axomanie, totalitarism, paroxism extremist.
- e. Rezultatul : Rusia ne lovește și Germania ne cere să spunem mersi. Pierdem un sfert din țară.
- f. Urmare logică : ne legăm și mai strîns de Germania care nu ne promite nimic și provocăm mai departe Rusia care rămîne amenințătoare.

De reținut. În tot timpul de la plecarea mea din Minister pînă la 27 Iunie, deși nu cunosc răspunsul german din 2 Iunie, mă declar gata să plec la Moscova în misiune specială. Nimeni nu îndrăznește însă să ia o hotărîre în această privință.

În sfîrșit se hotărăște trimiterea mea la Moscova. E prea tîrziu. S-a pierdut tot ce era de pierdut. Ce-mi rămîne de făcut? Cine ar putea opri înaintarea Rușilor dacă războiul anglo-german s-ar prelungi? Nu voi fi oare osîndit să asist neputincios la invazia rusească, hotărîtă de mai înainte, care, după ce a nenorocit treptat Statele Baltice, se poate întinde acum spre Strimtori ?

În marele discurs pe care Hitler l-a ținut în fața Reichstagului (19 Iulie) amintind victoriile sale militare și făcînd un nou apel de pace către Marea Britanie, se găsește un pasagiu referitor la raporturile germano-ruse, care e de toată însemnătatea pentru noi și care spulberă în mod definitiv toate învinuirile acelor gogomani care cred că hotărele românești puteau fi apărute printr-o politică sprijinită pe Germania — și numai pe Germania.

„Relațiile germano-ruse definitiv pecetluite”, a spus Fûhrerul. Asta nu înseamnă, firește, că pecetea e în adevăr definitivă. Nu a fost oare înțelegerea cu Polonia tot atît de „pecetluită”? Declarația atît de categorică a lui Hitler înseamnă însă că Fûhrerul ține, în aceste împrejurări, ca să se știe că a fost și că mai este legat de Rusia printr-o înțelegere care nu e perimată. De aceea s-au înșelat și se mai înșeală acei care se sprijină pe Moscova împotriva Reichului, ca și acei care se sprijină pe Reich împotriva Rusiei. Germania nu poate ajuta pe nimeni împotriva Rusiei, fiindcă a ajuns la o înțelegere „definitivă” cu URSS-ul.

Care e rostul acestei înțelegeri și ce cuprinde ea? Hitler vorbește de o împărțire a „sferelor de interese” (... o stabilire precisă, o dată pentru totdeauna, a sferelor de interese respective). Cuvîntul nu e nou, nici revoluționar, nici național-socialist. „Sfera de interese” e un instrument din arsenalul vechii diplomații. Doctrinarii național-socialiști vorbesc de „spațiu vital”. Hitler însuși a închinat două capitole esențiale ale cărții sale, „Mein Kampf”, credinței sale că spațiul vital al Germaniei se întinde

spre Răsărit, cuprinzînd, ca o „primă etapă”, Ucraina . . . Iată că formula de spațiu a fost înlocuită printr-o formulă de interes și că turburătoarea năzuință spre orizonturi neîngrădite a dispărut „o dată pentru totdeauna” în fața termenilor preciși ai unei socoteli de împărțeață. Ce s-a întîmplat oare pentru ea, trecînd peste ideal și ideologie, să se ajungă la încheierea unei asemenea socoteli între imperiul rasei alese și mult disprețuita comunitate judeo-bolșevistă? (Această socoteală, care după spusele lui Hitler, stabilește cu nepărtinire ce trebuie privit în viitor ca interes german, și ce e, de acum înainte, interes rusesc, consfințește în realitate o împărțeață în care Rusia și-a rezervat partea leului, iar Germania a renunțat, din Baltică pînă la Dunăre, la interese asupra cărora ridicase, de veacuri, pretenții stăruitoare). De ce oare a plătit Germania cu un asemenea preț, prietenia „definitivă” a Rusiei? Ne-o spune tot „Mein Kampf”. Germania de miine nu va mai lupta decît pe un singur front, scrie Hitler. Împărțeața Europei răsăritene, astfel cum a fost hotărîtă la Moscova în ziua de 23 August 1939, e prețul pe care l-a plătit Ribbentrop pentru a împlini planul stăpînului său. Sau mai exact e prețul pus în sarcina vecinilor, care au contribuit astfel, vrînd nevrînd, la victoria germană în apus.

Dat fiind împrejurările generale în care se desfășoară fenomenul de expansiune a Uniunii Sovietice, siguranța noastră nu se va putea sprijini decît pe noua rînduială europeană, cînd această rînduială va fi statornică. Pînă atunci trebuie să cîștigăm timp. Și să fim gata de rezistență oricînd. Nu-mi revine mie ca să stărui asupra folosului unui regim de continuitate, care să urmeze o politică de afirmare și rezistență națională, rînduită și cumpătată, ferită de orice frămîntări, și dovedind o grijă deosebită, într-un sens împăciuitoare, pentru problemele sociale. (Avem în fața noastră nu numai o armată bine echipată, dar și o revoluție cu formule atrăgătoare). Iar mai presus de toate, trebuie să întărim în grabă și prin toate mijloacele puterea de rezistență militară și morală a armatei noastre.

CAPITOLUL III

Arbitrajul din Viena. Schimbarea de „regim” din țară.

Repercursiunea acestor evenimente asupra misiunii mele la Moscova.

30 August

Seara, la radio, cu inima strînsă, prindem crimpee din rezultatele catastrofale de la Viena. Politica Axei apasă greu asupra destinului românesc. Cuvintele ipocrite ale lui Ribbentrop și cutezanța provocatoare a lui Ciano răsună în tăcerea îndurerată a Legației noastre. Vasile plîngea în spatele meu. Apoi cu simplitatea țaranului ardelean îngînă : „Cînd am pierdut Franța, am pierdut mama noastră”. E un adevăr pe care îl vor pricepe, încetul cu încetul, cei mai focoși axofili. Linia dușmană care despica Ardealul în două, pătrunde pînă în inima Carpaților și lasă Moldova de o parte, izolată, ca o ademenire pentru poftele rusești.

Reținem din comunicatul român că Manoilescu s-a aflat în fața unui ultimatum germano-italian. Deci, reinnoirea metodei întrebuintate cu Hacha : o invitație pentru a sta de vorbă, fără vreo aluzie la putința unui arbitraj — și apoi o lovitură de măciucă în cap. Metoda sovietică a fost mai simplă.

Drept preț pentru această operație, s-a cerut Ungurilor procopsiți porți deschise pentru național-socializarea țării lor ; iar nouă, paraponisiților, ni s-a dat o garanție de siguranță. Cînd va juca această garanție ? După lovitura pe care am primit-o la Viena și în halul în care a rămas Moldova, tentația Rușilor de a se folosi de un nou prilej pentru a ajunge la Carpați trebuie să fie mare.

O noapte de insomnie și de cumplite frămîntări. De ce nu ne-am bătut ? Cînd ne vom hotări să ne batem ? Ținem în mînă hrana și izvorul de putere al Nemților : grîul și petrolul. Și în loc să amenințăm cu distrugerea lor, lăsăm ca țara să ne fie ruptă în bucăți.

Se vor mai găsi oare pamfili care să urle că nu ne-am folosit mai devreme de prilejul de a ne alătura de Axă ?

Azi lucrurile se lămuresc : Germania nu ne poate da garanții politice (garanții pe care le-am cerut cînd am încheiat Acordul Wohlthat) decît după stabilirea unui compromis cu Moscova (prețul libertății de mișcare obținută în Apus), și după stabilirea unei noi rînduiri Dunărene (prețul vechii frății de arme cu Bulgarii și Ungurii). Pentru noi, a face politica Axei însemna — oricînd am fi făcut-o — să luăm asupra noastră, în parte cel puțin, plata acestui preț. Fiindcă orice ne-ar fi spus Dl. Gœring (nu ne-a asigurat oare același Gœring după Anschluss că Cehoslovacia va fi respectată ?) Germania era gata, oricînd, să facă toate jertfele la Răsărit pentru a birui la Apus, și fiindcă oricînd am fi intrat în hora Axei, am fi găsit acolo, intrați înaintea noastră, doi vechi tovarăși de joc ai Germaniei, Ungaria și Bulgaria. Prețul de intrare în horă era Basarabia, Cadrilaterul, Ardealul și jumătate din Bucovina. Germania nu poate fi învinuită că ne-a prezentat întreaga socoteală numai la momentul oportun. Istoria va găsi poate scuze și pentru acei Români, cari, sub povara împejurărilor, s-au resemnat să „achite contul”. Nici o scuză însă și nici o îndreptățire nu s-ar fi putut găsi pentru acei dintre noi, care, atîta vreme cît mai era o speranță că echilibrul european nu se va prăbuși, s-ar fi încumetat să aleagă o cale, care la capătul ei cerea jertfirea unei jumătăți din țară.

Aceasta este cu atît mai vădit, cu cît Germanii, ca și Italienii, nu explică ultimatumul lor de la Viena prin argumente politice (de pildă prin violența de a pedepsi țara noastră pentru politica ei anterioară), ci prin argumente de „eternă dreptate” („s-au înălăturat astfel, spune un comunicat german, toate erorile și toate nedreptățile istorice etc.”).

Oricînd și orice am fi făcut, „nedreptățile istorice”, așa cum le înțelegea Axa, rămîneau aceleași și trebuiau îndreptate în același fel.

CAPITOLUL IV

Urmările Arbitrajului din Viena. Deschiderea problemei Dunării.

11 Septembrie

Cînd am fost la Berlin, la sfîrșitul lui Aprilie 1939, mi s-au dat asigurări verbale cîte am voit, despre intențiile pașnice ale Germaniei : Reichul nu va susține niciodată pretențiile maghiare (Hitler) ; Reichul ne va apăra oricînd împotriva Rusiei, — dacă ne vom feri ca de satana de orice apropiere cu Rusia (Gœring). Mi s-a spus cu apăsare că Germania nu vrea altceva de la noi decît o pașnică și leală colaborare economică, în folosul

celor două state (Hitler și Ribbentrop). Mi s-a lăsat însă a înțelege că Germania nu ia angajamente scrise.

De ce?

Fiindcă Germania luptă împotriva Tratatelor. Timp de un ceas, Dl. Ribbentrop m-a lămurit că toată politica germană, de 5 ani, nu urmărește decît un singur scop : înlăturarea, desființarea, ștergerea din istorie și din amintirea oamenilor a Tratatului de la Versailles. Și Dl. Hitler mi-a spus același lucru, a doua zi. Cum Trianon se afla în parcul Castelului de la Versailles, și ca toate tratatele de pace din 1919 sînt înrudite între ele, cine luptă din toate puterile împotriva unuia dintre aceste tratate, nu poate garanta pe celelalte.

... Și fiindcă Germania se pregătește de război și nu vrea să lupte pe două fronturi (doctrina Hitler). Trei zile după ce am plecat din Berlin Hitler a ținut marele său discurs cu privire la Danzig, în care a atacat Polonia și pentru prima oară a menajat Rusia. Din acele zile a început pregătirea apropierei germano-sovietice.

Iată adevărul : Germania nu putea lua nici un angajament precis la Răsărit. În ce privește, am urmat o politică realistă, cerînd numai ceea ce puteam dobîndi : o colaborare economică cu Germania, pentru a mări interesul ei de a păstra pacea în Balcani ; garantarea siguranței noastre, din partea aceluia cu interese apropiate de ale noastre ; și nici-o provocare, față de nimeni. Răsturnarea echilibrului de forțe pe care îl puteam prevedea dar nu-l putem împiedica, ne-a așezat în fața unor hotărîri , dar nu-l putem împiedica, ne-a așezat în fața unor hotărîri tragice. Politica noastră externă prevăzuse întotdeauna, cît am fost Ministru, acea eventualitate cînd voința noastră de rezistență va avea a se manifesta. Dacă nu s-a manifestat, în nici un domeniu al vieții noastre publice, nu e vina mea.

CAPITOLUL V

Inceputurile regimului Antonescu. Cele dintii dezamăgiri. Incheierea Pactului Tripartit.

27 Septembrie

Iată că România fără a se fi certat și fără a fi luptat vreodată cu țările învingătoare, cuprinsă de o teamă de neiertat, așează pe Dl. Gigartu la Externe, schimbă politica, repudiază garanțiile apusene, ia astfel asupra ei păcate imaginare, se declară învinsă fără a fi luat parte la război, adică așa cum spunea Dl. Hitler, capitulează de bună voie.

Consecința ? Dl. Hitler profită pentru a-și împlini mai ușor și mai repede programul. Ma întîi își plătește datorile. Știe că România, care s-a încadrat în Axă, nu va opune rezistență în fața nici unei „opresiuni” și că prin urmare petrolul nu e în primejdie. Cînd Rusia cere Basarabia și Bucovina, Germania stăruie ca să ne spunem.

De acun știe că România nu va mai rezista în nici un caz și în nici o împrejurare. De ce ar mai supăra prin confidențe inoportune și anticipate pe Dl. Manoilescu, atît de gentil și de confident la Salzburg ? De ce ar favoriza, cine știe, o ultimă zvîcnire a voinței de rezistență a României ? Operația Transilvaniei trebuia făcută prin surprindere (ca invazia Boemiei) într-o singură noapte și sub anestezia unei amenințări cu o mare primejdie din afară.

De ce însă tot ciștiștigul pentru Ungaria, toată pierderea pentru România ? Nu e oare aceasta dovada că Ungurii au jucat bine, și că Românii — „foștii” bineînțeles — au jucat prost ? Cine poate crede așa ceva ? Ciștiștigul de la Viena, cel real nu cel aparent, e pentru Germania. România e slăbită și capătă un hotar absurd care poate fi apărat. Iar Germania, prin Ungaria a cărei capitală se afla sub bătaia tunurilor germane ajunge la Carpați și la petrolul românesc. Ungaria, recunoscătoare, deschide porțile ei social-naționalismului. România năucită de durere, așază național-socialismul la putere. Iar peste această lume frământată Dl. Hitler își întinde garanția care apără în aparență hotarele românești, dar delimitează în realitate spațiul vital german.

Iată cum s-a ajuns în „etape” la „ordinea nouă” în Bazinul Dunărean : liniște, împărțire, supunere.

A arunca vina acestor întâmplări, care au urmat potrivit unui plan bine chibzuit, în fața căruia „oamenii fără putere de caracter” au „capitulat de bună voie”, în sarcina „foștilor”, și mai cu seamă în sarcina mea, care timp de un an și jumătate, fără a provoca și fără a supăra pe nimeni, am sprijinit credința în neatîrnarea țării pe hotărîrea de rezistență națională (și care pentru a nu mă despărți de această credință m-am despărțit de guvern) e o revoltătoare nedreptate.

Mai drept, și inspirat direct din viile Domnului, e Zelea Codreanu tatăl — unul din gînditorii noului regim — care spovedindu-se drept credinciosului Pamfil în ziarul „Curentul”, recunoaște că toate cele ce se întâmplă sunt voite de Dumnezeu, fiindcă Atotputernicul, înconjurat de toți Arhanghelii săi, luptă cu sabia de foc alături de Axă, și împotriva Satanei britanice !

Nimeni firește nu poate lua în nume de rău Generalului Antonescu că armează în nefericitele împrejurări de azi, cu sau fără sprijinul Arhanghelilor din cer, politica Axei. În situația în care se afla, nu putea urma o altă politică. Dar cu o condiție : această politică să fie urmată cu simțul realității și cu un oportunism vînjos ; nu cu lirismul încrezător și admirativ al D-lui Manoiilescu. În cadrul unei politici fără scrupule nu putem așeza decît o politică fără iluzii deșarte. Nu avem dreptul să înșelăm pe nimeni. Pe noi înșine, mai puțin decît pe oricine. Trebuie să ne refacem puțința de a avea caracter. Și să ne împotrivim, cînd va fi nevoie, ca să nu ajungem la o nouă „etapă”, pe panta capitulărilor. Să avem grijă de sufletul nostru ca de pîinea noastră de toate zilele : coaja, fie ea deocamdată și a Axei, miezul însă să fie românesc. Și să nu închidem porțile de ieșire, ca să nu pierdem viitorul.

(Va urma)

Solidaritate internațională: Comitetul de Asistență al Crucii Roșii Române din Paris. 1916—1923

LIDIĂ BRÂNCEANU

Revoluția din 22 Decembrie 1989, născută din nevoia de dreptate, libertate, democrație și demnitate a unui întreg popor, a reasezat societatea românească pe temelii sigure ale legalității și dreptului, reînscrîndu-i valorile, sistematic și brutal întrerupte în ultimii 45 de ani, în circuitul european